

YURIDIK XIZMAT KO‘RSATISHNING ZAMONAVIY MODELI: MARKAZLASHUV VA KOLLEGIALLIK

Toshkent davlat yuridik universiteti magistranti
Abdullayeva Sitorabonu Faxriddin qizi

Annotatsiya: Mazkur maqolada yuridik xizmat, davlat organlari va tashkilotlarining yuridik xizmatlari, yuriskonsult tushunchalari o‘rganilgan, shuningdek, bu borada xorijiy olimlarning nazariyalari tadqiq etilgan. Yuridik xizmat ko‘rsatish markazlarining tashkil qilinishi, ularning huquqiy maqomi hamda xorijiy davlatlarning sohaga oid tajribalari yoritib berilgan.

Аннотация: В данной статье изучается понятия юридических услуг, юридические службы государственных органов и организаций, юрисконсульта, а также исследованы взгляды зарубежных учёных относительно этого. Выявлена создания центров юридических услуг, их правовой статус, а также опыт зарубежных стран в этой сфере.

Abstract: This article outlines concepts of legal service, legal service of state organizations, lawyer and also researches the views of foreign scientists. It discusses the establishment of legal service centers, their legal status and the experiences of foreign countries in the field.

Kalit so‘zlar: yuridik xizmat, yuriskonsult, model, markazlashuv, kollegiallik, optimallashtirish, raqamlashtirish.

Ключевые слова: юридическая услуга, юрисконсульт, модель, централизация, коллегияльность, оптимизация, цифровизация.

Keywords: legal service, lawyer, model, centralization, collegiality, optimization, digitalization.

Har bir mamlakatda mukammal qonunchilik tizimini yaratish va unga og‘ishmay rioya etilishini ta‘minlash, jamiyatning huquqiy ong va madaniyatini rivojlantirish, fuqarolarning, shuningdek, davlat boshqaruv organlarining huquq va majburiyatlarini aniq belgilab berish davlat hokimiyatining muhim funksional vazifalari sanaladi. Bu jarayonda davlat organlari va tashkilotlarining yuridik xizmati muhim o‘rin egallaydi. Yuridik xizmat idoraviy normativ-huquqiy hujjatlarni tayyorlash, huquqiy ekspertizadan o‘tkazish va ularni qabul qilish

bosqichidan tortib, xo‘jalik shartnomalarini tuzish, o‘zgartirish, bekor qilish, xo‘jalik yurituvchi subyektlarning huquqlari va qonun bilan qo‘riqlanadigan manfaatlarini sud instansiyalarida va boshqa davlat organlarida himoya qilishgacha bo‘lgan bosqichda faol qatnashadi.

Ma‘lumki, huquqni qo‘llash amaliyotining samaradorligi, qonunchilikning ijrosi davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari tomonidan ishlab chiqiladigan normativ-huquqiy hujjatlar loyihalarining sifati bilan chambarchas bog‘liqdir. Bunda har bir tashkilotning yuridik xizmati zimmasiga katta mas‘uliyat yuklanadi. Shu bois ham O‘zbekiston Respublikasida davlat organlari va tashkilotlari yuridik xizmati faoliyatini tubdan isloh qilish bugungi kunda amalga oshirilayotgan keng ko‘lamli islohotlar qatoridan joy olgan.

2022-2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasida “norma ijodkorligi jarayonini modernizatsiya qilish, qonunchilik hujjatlarining qat’iy ijrosini ta‘minlash”¹ kabi maqsadlar o‘z ifodasini topgan. Mazkur maqsadlarni amalga oshirish va undan ko‘zlangan natijaga erishish, avvalo, davlat boshqaruvi tizimida huquqiy ishlarning asosiy ijrochilari bo‘lgan yuridik xizmat faoliyatining to‘g‘ri va professional tashkil etilishi, rivojlangan xorijiy davlatlar yuridik xizmatiga oid tajribasini o‘rganish va ular amaliyotidagi ijobiy yutuqlardan foydalanish zaruriyatini keltirib chiqaradi.

Yurisprudensiyada ko‘plab huquqshunos olimlar tomonidan “yuridik xizmat” tushunchasi nazariy tahlil qilingan. Jumladan:

A.N.Titiyevskiy yuridik xizmatni shunday ta‘riflaydi: “yuridik xizmat – korxonada, muassasa, tashkilotda qonunchilikka amal qilinishi yuzasidan nazoratni amalga oshiruvchi, shuningdek, tashkilot rahbari va uning tarkibiy bo‘linmalariga qonunchilikni qo‘llash bilan bog‘liq masalalarda huquqiy yordam ko‘rsatadigan funksional tuzilma”.²

¹ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022-2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni, 28.01.2022 yildagi PF-60-son.

² Титиевский А.Н. Организация правовой работы на предприятиях. // Электронный ресурс. Режим доступа: [\[http://www.distance.ru\]](http://www.distance.ru) свободный. (Titievsky A.N. Organization of legal work at enterprises. // Electronic resource. Access mode: [\[http://www.distance.ru\]](http://www.distance.ru) free.

Y.V.Romanes fikricha, “yuridik xizmat bu – huquq va majburiyatlarni vujudga keltiruvchi, o‘zgartiruvchi yoki bekor qiluvchi yuridik ahamiyat ega harakatlar yig‘indisi”.³

A.V.Orlov yuridik xizmatning asosiy xususiyatini quyidagicha ifodalaydi: “Yuridik xizmat – muayyan ish bo‘yicha sud protsessida vakillikni amalga oshirish fakti bo‘lib, u vakillikni amalga oshiruvchi uchun tegishli huquq va majburiyatlarni vujudga keltiradi”.⁴

O‘zbek huquqshunos olimi F.H.Otaxonov fikricha, “yuridik xizmat davlat apparatining ajralmas tarkibiy qismi bo‘lib, u nafaqat tashkilot yoki korxonada, balki davlat hokimiyati va boshqaruvi, xo‘jalik boshqaruv organlarida, muassasalarida ham mavjuddir. Yuridik xizmat har doim ham bo‘lim, departament yoki boshqa nomdagi tarkibiy tuzilma sifatida faoliyat yuritmaydi, shtatdagi yuristkonsult ham uning funksiyalarini bajarishi mumkin.”⁵

Boshqa bir huquqshunos olim X.S.Fayziyev quyidagicha ta‘rif keltirgan: “davlat boshqaruvi organlari yuridik xizmatlari deganda, o‘z faoliyatini qonunchilikka muvofiq ravishda, huquqni qo‘llash amaliyotida huquqiy qonuniylikni ta‘minlash orqali xodimlarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish, ularning huquqiy madaniyati va savodxonligini oshirish, huquqiy vositalar orqali davlat organining mulkiy va boshqa manfaatlarini himoyasini ta‘minlashga qaratilgan ijro hokimiyatining tarkibiy tuzilmasidir”⁶.

Qonunchilikda ham yuridik xizmat alohida yuridik termin sifatida izohlangan. Xususan, 2017-yil 19-yanvarda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Yuridik xizmat faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-2733-sonli qarori qabul qilingan bo‘lib, mazkur qaror bilan “Davlat organlari va tashkilotlarining yuridik xizmati to‘g‘risida”gi Nizom tasdiqlandi. Mazkur nizomda yuridik xizmat tushunchasiga ta‘rif keltirilgan bo‘lib, unga ko‘ra, yuridik xizmat – bu davlat organi va tashkiloti faoliyatini huquqiy ta‘minlash maqsadida

³ Романец Ю.В. Система договоров в гражданском праве России: Монография – Москва, 2013. С.410.

⁴ Орлов А.В. Гражданско-правовое регулирование отношений в сфере оказания юридических услуг: сравнительно-правовое исследование: автореф. дис. ... канд. юрид. наук – Москва, 2009.

⁵ F.H.Otaxonov. Yuridik xizmatning nazariy-huquqiy muammolari. Monografiya. – T.: 2019. B 31.

⁶ X.S.Fayziyev. Davlat boshqaruvi organlarida yuridik xizmat tizimining tashkiliy-huquqiy asoslarini takomillashtirish. Yuridik fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya ishi. B 22.

qonunchilikda belgilangan me'yor va mezonlarga muvofiq majburiy tartibda tashkil etiladigan yoki joriy qilinadigan mustaqil tarkibiy tuzilma yoxud lavozim sanaladi.

Yuqorida keltirilgan xorijiy davlatlar yuridik soha vakillari, milliy huquqshunos olimlarimizning nazariy yondashuvlarini tahlil qilgan hamda qonunchilikda keltirilgan ta'riflarni umumlashtirilgan holda yuridik xizmat tushunchasini quyidagicha izohlash maqsadga muvofiq, deb o'ylaymiz:

Yuridik xizmat – turli xil tashkiliy-huquqiy shakllarda tashkil etiladigan, korxonalar, muassasalar, tashkilotlar, shuningdek, davlat boshqaruv organlarida qonuniylikni ta'minlash, ular tomonidan qabul qilinayotgan idoraviy va yuridik tushunchadagi hujjatlarning qonunchilikka muvofiqligini tekshirish, o'zi faoliyat yuritayotgan mehnat jamosidagi xodimlarning huquqiy savodxonligini oshirish, korxonalar, muassasalar, tashkilotlar yoxud davlat boshqaruv organlarining huquqlari va qonun bilan qo'riqlanadigan manfaatlarini ishonchli himoyasini ta'minlash funksiyalarini bajaradigan tuzilma sanaladi.

Yuridik xizmat faoliyatini amalga oshiruvchi subyektlar yuriskonsultlar deb ataladi. Bu termin yuridik xizmat faoliyati bilan chambarchas bog'liqligi sababli ushbu tushunchaga kengroq to'xtalish maqsadga muvofiq, deb hisoblaymiz.

Yuriskonsult – yuridik mutaxassisliklardan biri bo'lib, u davlat organlari, xo'jalik boshqaruv organlari, xo'jalik yurituvchi subyektlar (korxonalar, muassasalar va tashkilotlar)da huquqiy ishlarni amalga oshiruvchi yuridik xizmat xodimi hisoblanadi.⁷

Yuridik ensiklopediyada yuriskonsult atamasi quyidagicha izohlangan: “yuriskonsult – davlat organlari hamda tijoratchi va notijirat tashkilotlarda tashkil etiladigan, huquqiy ishlar bo'yicha ularga maslahat va tushuntirish beradigan shaxs”.⁸ Huquqshunos X.S.Fayziyevning fikricha, bu ta'rif ushbu lavozimning qonunchilikda belgilangan huquqiy maqomi va vazifalari mohiyatini to'la aks ettirmaydi. Yuriskonsultga berilgan ta'rifni shakllantirishda tashkilot faoliyatining qonuniylikni ta'minlash sohasida bu mutaxassislikning asosiy rolini ham inobatga olish muhimdir.⁹

⁷ https://www.norma.uz/oz/bizning_sharhlar/yuridik_hizmat

⁸ O'zbekiston yuridik ensiklopediyasi/Nashr uchun mas'ul R.A.Muhitdinov va b.; mas'ul muharrir N.Toychiyev. – T.: Adolat, 2009. – B 566.

⁹X.S.Fayziyev. Davlat boshqaruvi organlarida yuridik xizmat tizimining tashkiliy-huquqiy asoslarini takomillashtirish. Yuridik fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya ishi. B 18.

Shu o‘rinda qo‘shimcha sifatida aytish munkinki, xalqaro huquqda ham yuriskonsult termini bir qancha normalarda mustahkamlangan. Xususan, Birlashgan Milatlar Tashkilotining 1990-yil 27-avgustdan 7-santabrga qadar Gavana shahrida o‘tkazilgan VII Kongressi tomonidan “Yuristlarning roliga doir asosiy prinsiplar” qabul qilingan bo‘lib, unda yuriskonsult atamasi ishlatilgan va bu terminga davlat organlari va tashkilotlarining yuridik xizmat xodimi sifatida tushuntirish berib o‘tilgan¹⁰.

Yuqoridagi fikrlarni umumlashtirgan holda aytish munkinki, yuriskonsult termini yurist terminidan farq qiladigan tushuncha sanaladi. Yurist – yuridik mutaxassislik bo‘lib, ular sudya, prokuror, tergovchi, surishtiruvchi, advokat bo‘lishi mumkin. Yuriskonsult esa o‘z nomidan ko‘rinib turganidek, huquqiy masalalar yuzasidan maslahatlar berish vazifasini amalga oshiruvchi tashkilotning yuridik xizmat xodimi hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasida bugungi kunga qadar davlat organlari va tashkilotlari yuridik xizmatlari faoliyatini takomillashtirishga qaratilgan islohotlar amalga oshirib kelinayotgan bo‘lsa-da, tizimli nosozliklarga olib keladigan jiddiy nuqson va kamchiliklar hanuzgacha saqlanib qolayotgan edi:

I. Yuridik xizmat xodimlarining davlat organlari va tashkilotlari rahbarlariga xizmat bo‘yicha bo‘ysunishi huquqiy ishning qonunchilik talablariga muvofiq amalga oshirilishiga to‘sqinlik qilardi. Aniqrog‘i, yuriskonsultlar o‘z vazifasini bajararishi davomida rahbar bilan qandaydir kelishmovchilik kelib chiqishidan xavfsirab, yuridik tushdagi hujjatlarning qonunchilik talablariga to‘la mos kelishini har doim ham talab qilishmagan.

II. Davlat organlari va tashkilotlari yuridik xizmatlari faoliyatida qonuniylikni ta‘minlashga qaratilgan ishlarni amalga oshirish bo‘yicha aniq shakllangan mexanizm mavjud emas. Shuningdek, Adliya vazirligi va uning hududiy boshqarmalari tomonidan davlat boshqaruv organlari yuridik xizmatlari faoliyatini tizimlashtirishga asoslangan standartlar ishlab chiqilmagan.

III. Davlat organlari va tashkilotlari rahbarlarining ko‘pgina holatlarda qonunchilik talablariga rioya qilmasliklari noroziliklarga sabab bo‘lmoqda edi. Vaholanki, davlat organi yoxud tashkilotidagi yuridik xizmat xodimi bu kabi

¹⁰ <https://www.un.org/en/>

qonunbuzarlik holatlarini bartaraf qilish bo'yicha rahbar shaxslarni birinchilardan bo'lib xabardor qiluvchi mas'ul shaxs sanaladi.

Yuqoridagi omillar davlat organlari va tashkilotlari yuridik xizmati faoliyatini modernizatsiyalash zaruriyatini keltirib chiqardi. Bu borada hozirgi vaqtda qonun hujjatlarida o'z aksini topayotgan “raqamlashtirish tendensiyasi”ga tayanildi. Xususan, 2021-yil 29-iyunda “Davlat organlari va tashkilotlariga yuridik xizmat ko'rsatish faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi 5168-sonli Prezident qarori qabul qilindi. Ushbu qarorga muvofiq, “Yuridik xizmat ko'rsatish markazlari to'g'risida” Nizom tasdiqlandi va unda yuridik xizmat ko'rsatish markazlarining huquqiy maqomi belgilab berildi.

Nizomda markazlarning asosiy vazifalari va funksiyalari, huquqlari, majburiyatlari va javobgarligi, shuningdek, faoliyatini tashkil etish tartibi ko'rsatilgan. Unga ko'ra, Markazlar yuridik xizmat ko'rsatilishi belgilangan davlat organlari va tashkilotlariga bepul hamda shartnoma asosida boshqa yuridik shaxslarga pullik yuridik xizmat ko'rsatish maqsadida tashkil qilinadi. Markazlar tuman (shahar) adliya bo'limlari tuzilmasi va bo'ysunuvida yuridik shaxs maqomiga ega bo'lmagan tarkibiy bo'linma tarzida ish yuritadi va ularga hisobdor sanaladi. Markazlarning shtat birligi unga rahbarlikni amalga oshiruvchi Markaz boshlig'i va bosh yuriskonsultdan iborat.

Nizomning 13-bandida Markazlar tomonidan amalga oshiriladigan vazifa va funksiyalar sanab o'tilgan. Unga ko'ra, yuridik xizmat ko'rsatish markazlari o'z faoliyati davomida quyidagi vazifalarni amalga oshiradi:

- yuridik xizmat ko'rsatiladigan davlat organlari va tashkilotlarining faoliyatini huquqiy jihatdan ta'minlaydi;
- yuridik xizmat ko'rsatiladigan davlat organlari va tashkilotlarga sifatli va malakali yuridik yordam ko'rsatadi;
- yuridik xizmat ko'rsatiladigan davlat organlari va tashkilotlari xodimlarining huquqiy savodxonligi va huquqiy madaniyatini oshirishga ko'maklashadi;
- yuridik xizmat ko'rsatiladigan davlat organlari va tashkilotlarining mulkiy hamda boshqa huquq va qonuniy manfaatlari o'z vaqtida, har tomonlama va samarali himoya qilinishini ta'minlaydi;
- davlat organlari va tashkilotlari tomonidan qabul qilinayotgan hujjatlar loyihalaridagi korrupsiyaviy omillarni bartaraf etishga ko'maklashadi.

Ta'kidlash joizki, “Davlat organlari va tashkilotlariga yuridik xizmat ko'rsatish faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PQ-5168-sonli Prezident qarorining qabul qilinish natijasida Yuridik xizmat ko'rsatish markazlarida faoliyat olib boruvchi yuriskonsultlar bir qancha imtiyozlarga ega bo'lishdi. Xususan:

- Markaz xodimlari maqomi va mehnatga haq to'lash shartlariga ko'ra tegishli tuman (shahar) adliya bo'limlari xodimlariga tenglashtirildi;
- markaz xodimlariga martaba darajalariga ega bo'lish, ko'p yillik xizmat uchun ustamalarni olish huquqi taqdim etildi;
- 3 yillik mehnat stajiga ega bo'lgan Markaz xodimiga litsenziya olish uchun advokat maqomiga ega bo'lishga talabgor shaxs sifatida advokatlik tuzilmasida stajirovkada o'tmasdan malaka imtixonida qatnashish huquqi berildi;
- Markaz xodimi notarial idorada 6 oy muddat stajirovka o'tab xususiy notarial faoliyat bilan shug'ullanish uchun malaka imtixonini topshirish huquqiga ega bo'ldi.

Xorijiy davlatlar yuridik xizmatini tartibga solish mexanizmlari tahlil qilinadigan bo'lsa, anglo-sakson huquq oilasiga mansub Kanada davlatida davlat yuridik xizmatini tashkil qilish modeli alohida xususiyatga ega ekanligini ko'rish mumkin. Bu modelning ahamiyati shundan iboratki, barcha davlat organlari va tashkilotlarining yuridik xizmatlari Adliya vazirligi tizimida birlashtirilgan. Faqatgina davlat mudofaasi va xavfsizligi bilan shug'ullanuvchi organlar, ichki ishlar va tashqi ishlar vazirliklarining yuridik xizmat boshqarmalari ushbu tashkilotlarning o'zida qoldirilgan. Bu model davlatning yagona huquqiy siyosatini amalga oshirishni ta'minlashga xizmat qiladi.

Kanada modelidan farqli ravishda O'zbekistonda yuridik xizmat ko'rsatish markazlarini tashkil qilish orqali faqatgina tuman (shahar) miqyosidagi davlat organlari va tashkilotlarining yuridik xizmatlari Adliya vazirligiga birlashtirildi. Bunda tuman (shahar) darajasidagi budjet tashkilotlaridagi yuriskonsult lavozimi tugatilib, ushbu optimallashtirish natijasida iqtisod qilingan shtat birliklar hisobidan respublikamizning har bir tuman (shahar) ida 4-7 nafargacha xodimi bo'lgan yuridik xizmat ko'rsatish markazlari faoliyati yo'lga qo'yildi. Markazlar tashkil qilinishining afzal tomonlari haqida fikr yuritadigan bo'lsak, birinchidan, davlat organi yoki tashkilotida faoliyat yuritayotgan yuridik xizmat xodimining tashkilot rahbariga xizmat bo'yicha bo'ysunivi tugatish orqali uning mustaqilligi ta'minlandi. Shuningdek:

yuridik xizmatning shtat birliklari optimallasadi;
yuridik xizmat ko‘rsatilmayotgan davlat idoralariga malakali yuridik xizmat ko‘rsatilishi ta‘minlanadi;

davlat organlarida turli yondashuvlar bekor bo‘lgan holda, huquqni qo‘llash amaliyotini bir xilda amalga oshirilishi ta‘minlanadi;

ish yurituvu raqamlashtiriladi;

nizolarni sudgacha hal etish amaliyotni joriy etiladi;

malakali va yosh huquqshunoslar o‘rtasida o‘zaro tajriba almashish tizimi yo‘lga qo‘yilib, barcha yo‘nalishlardagi murakkab huquqiy muammolarni kollegial tarzda hal qilish imkoniyati yuzaga keladi.

Kanada modeliga asoslangan holda yuridik xizmat ko‘rsatish markazlari faoliyatini viloyat hamda respublika darajasida yo‘lga qo‘yish maqsadga muvofiq, deb hisoblaymiz.

Yuqoridagilarni umumlashtirgan holda shuni xulosa qilishimiz mumkinki, yuridik xizmatning bunday yangicha modelining amaliyotga tatbiq qilinishi huquqiy ishlar sifatining yanada oshishiga, xolislik va mustaqillikning ta‘minlanishiga xizmat qiladi. Shuningdek, yuridik xizmatning ushbu formatda markazlashuvi ijro hokimiyati organlarining barcha bo‘g‘inlarida qonuniylikning ta‘minlanishiga, korrupsiyaviy holatlarning oldi olinishiga hamda qog‘ozbozlikning kamayishiga olib keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022-2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni, 28.01.2022 yildagi PF-60-son.

2. — 2021-yil 29-iyunda qabul qilingan “Davlat organlari va tashkilotlariga yuridik xizmat ko‘rsatish faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-5168-sonli Prezident qarori.

3. “Yuridik xizmat ko‘rsatish markazlari to‘g‘risida”gi Nizom.

4. Титиевский А.Н. Организация правовой работы на предприятиях. // Электронный ресурс. Режим доступа: [<http://www.distance.ru>] свободный. (Titievsky A.N. Organization of legal work at enterprises. // Electronic resource. Access mode: [<http://www.distance.ru>] free.

5. Романец Ю.В. Система договоров в гражданском праве России: Монография – Москва, 2013.
6. Орлов А.В. Гражданско-правовое регулирование отношений в сфере оказания юридических услуг: сравнительно-правовое исследование: автореф. дис. ... канд. юрид. наук – Москва, 2009.
7. F.H.Otaxonov. Yuridik xizmatning nazariy-huquqiy muammolari. Monografiya. – T.: 2019.
8. X.S.Fayziyev. Davlat boshqaruvi organlarida yuridik xizmat tizimining tashkiliy-huquqiy asoslarini takomillashtirish. Yuridik fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya ishi.
9. Bozorova Gulmira Zayniddinovna. Distinctive features of pleonasms in political speech // International scientific-online conference: Intellectual education technological solutions and innovative digital tools. [Vol. 2 No. 14 \(2023\)](#): - P. 168-174.
10. O‘zbekiston yuridik ensiklopediyasi. – T.: Adolat, 2009.
11. [lex.uz](#)
12. [norma.uz](#)
13. <https://www.un.org/en>

Research Science and Innovation House